

Kadınların Eğitime Katılımı

Tarih ve Modernlik

Shanay QULIYEVA KABAĐLU

Dr. Öğr. Üyesi Shanay QULIYEVA KABAOĞLU

KADINLARIN EĞİTİME KATILIMI
Tarih ve Modernlik

ISBN 978-625-7880-44-2
DOI 10.14527/9786257880442

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2020, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. A.Ş.ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye’de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000’in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Temmuz 2020, Ankara

Yayın-Proje: Özge Yüksek
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Ay-bay Kırtasiye İnşaat Gıda Pazarlama ve Ticaret Ltd. Şti.
Çetin Emeç Bulvarı 1314. Cadde No: 37A-B Çankaya/ANKARA
Tel: (0312) 472 58 55

Yayıncı Sertifika No: 36306
Matbaa Sertifika No: 46661

İletişim

Karanfil 2 Sokak No: 45 Kızılay/ANKARA
Yayınevi: 0312 430 67 50 - 430 67 51
Dağıtım: 0312 434 54 24 - 434 54 08
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: pegem@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

*Tanıdığım en güçlü kadınlardan biri; güzelliği, zekâsıyla değil
her zaman güler yüzü, tatlı diliyle hayatımıza dokunan
deđerli anneannem Ayna CABBAROVA'NIN
aziz hatırasına...*

Dr. Öğr. Üyesi Shanay QULIYEVA KABAOĞLU

1983 yılında Azerbaycan'da doğmuştur. İlk, orta ve lise eğitimi Bakü'de tamamlamıştır. 2004 yılında Bakü Devlet Üniversitesi, Sosyal Bilimler ve Psikoloji Bölümü lisans, 2006 yılında Bakü Devlet Üniversitesi, Sosyal Felsefe ana bilim dalında yüksek lisans, 2013 yılında Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafiye bölümü Sosyal Psikoloji anabilim dalından doktora eğitimini tamamlamıştır. Çalışma alanları toplumsal cinsiyet, kadınların çalışma hayatına katılımı, kadınların siyasete katılımı, farklı kültürlerde kadınların eğitime katılımı, bahsi geçen konularda yazarın ulusal ve uluslararası dergilerde yayınlanmış birçok makalesi, uluslararası sempozyumlarda sunulmuş birçok bildirisi bulunmaktadır. 2016 yılında Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi olarak göreve başlamış, halen devam etmektedir.

ÖN SÖZ

Bilim insanları, ‘toplumsal cinsiyet’, ‘erkek’, ‘kadın’ konularını çeşitli yönleriyle uzun zamandır inceliyorlar. Dolayısıyla kadına dair yayınların sayısı çığ gibi büyüyor. Kadın hakları, kadın sorunları, kadının toplumsal konumu vb. konularda bilimsel bilgi birikimimizin hayli artmış olduğunu görüyoruz. Bütün bilim dallarının yanısıra sanat ve spor alanlarında da kadın çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmaların ortak sonucu şu şekilde ifade edilebilir: Kadın geçmişte de günümüzde de hemen her alanda ‘mağdur’ durumdadır ve haklarına sahip olmak için hep mücadele etmiştir ve etmeyi sürdürmektedir.

Dr. Shanay Quliyeva Kabaoglu tarafından yayına hazırlanan ‘Kadınların Eğitime Katılımı: Tarih ve Modernlik’ başlıklı kitap, kadınların karşılaştıkları pek çok sorun alanlarından birini, ‘eğitim’ konusunu tarihsel gelişimi içinde irdeliyor. Kadınlar, diğer alanlarda olduğu gibi eğitimde de geri bırakılmışlar ve daha iyi ve daha ileri eğitim alabilmek için çok çabalamışlardır. Bu kitap, bu geri bırakılmışlığın eğitimi olma mücadelesinin küresel boyutlarını gözler önüne sermektedir.

Eğitim, ‘her şeyin başı eğitim’ klişe sözünde ifade bulduğu gibi, önemlidir ve belki de çoğu sorunun çözümü ondadır. Bu sihirli çözüm yolu, hala çoğu kadın için ulaşılamayacak kadar uzaktadır. Kadının eğitim alması, dolayısıyla eğitimin ona sağlayacağı maddi, manevi kazançlara ulaşması hala çok kolay değildir ama geçmişe kıyasla hiç değilse bazı kadınlar için mümkündür. Bütün kadınların eğitime, onun getirisi olan güçlü ve özgür olma şansına ihtiyacı ve hakkı vardır.

Sevgili Shanay Q. Kabaoglu’nun bu kitabı, eğitim ve kadın beraberliğinin, bu ikilinin şahane uyumunun günümüze kadarki geçmişini gözler önüne sermektedir. Bu geçmiş, zorluklar, engeller ve bunlara rağmen elde edilen başarılar ve kazanımlarla dolu bir serüvendir. Bu serüvenin bilinen ve bilinmeyen kahramanlarına minnettarız.

İlerleyen, dönüşen, karmaşıklaşan dünyayla baş etmenin yolu iyi eğitimden geçmektedir. İyi eğitim de bilimsel bilgilere ve yöntemlere dayanmalıdır. Sadece kadınların değil tüm insanların iyi eğitim almasının mümkün olduğu ve engelsiz gerçekleştiği bir gelecek uzak olmamalı.

Zehra YAŞIN DÖKMEN

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
Giriş	1
Sosyal Alan Olarak Eğitim	7
1. Bölüm:	
18. ve 19. Yüzyıllarda ABD ve Avrupa’da Kadın Eğitimi	33
1.1. ABD’de 18. ve 19. Yüzyıllarda Kadın Eğitimi	33
1.2. Avrupa’da 18. ve 19. Yüzyıllarda Kadın Eğitimi	46
2. Bölüm:	
Modern ABD ve Avrupa’da Kadın Eğitimi	61
2.1. Modern ABD’de Kadın Eğitimi	61
2.2. Modern Avrupada Kadın Eğitimi	66
3. Bölüm:	
Türkiye’de Kadın Eğitimi: Tarih ve Modernlik	73
3.1. Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Kadın Eğitimi	73
3.2. Modern Türkiye’de Kadın Eğitimi.....	95
Sonuç	109
Kaynakça	115

GİRİŞ

Yeni ekonomik büyümenin farklı alanda değişikliklere neden olduğu görülmektedir. Bu değişikliklere, şehirleşme, büyük şehirlere göç, kitle iletişim araçlarının uluslararası araçlara dönüşmesi, turizm, aile, ikili ilişkiler, genç nüfus ve yaşlı nüfus arasındaki ilişkileri örnek göstere biliriz. Bu ekonomik ve kültürel gelenekler hâlâ kadınların topluma entegre olmasını, bakış açılarını, isteklerini ve sosyal katılımlarını geniş ölçüde etkilemektedir.

Ekonomik ve sosyal ortamlarda erkeklerin statülerinin daha üstün olmasına rağmen, son yıllarda kadınların da sosyal alanlarda bulunması ve aktif olmaları gözden kaçmıyor. Bununla birlikte, birçok kadının sosyal hayata entegre olmasının, sadece geçimlerini sağlamak için olduğu da dikkat çekiyor. Birçok kadının iş dünyasında uzmanlık alanlarına ve bireysel gelişimlerine dikkat edilmediği için bu kadınlarda özgüven eksikliği görülmektedir. Ataerki toplumlarda kadınların kendi istedikleri alanlarda çalışmaları neredeyse mümkün olmayan bir durum olarak görülmektedir (Stamarski, 2015).

Sosyal birey yada vatandaş olabilmek için bireysel ve özel iş alanlarından ayrılıp toplumsal işlerde aktif çalışmak gerekmektedir. Şöyle ki, toplumsal açıdan aktif olmakla bireyin sosyalleşmesi arasında güçlü ve karşılıklı etkileşim söz konusudur.

Aktif olmak, yaşam kalitesinin arttırılması için temel faktör olarak görülüyor ve sosyal gelişim sürecinde aktif olmanın bütün sosyal şekilleri kalkınmanın amaç ve unsuru olarak göz önünde bulunduruluyor. Kadınların sosyal statüleri ve sosyal açıdan aktifliği onların kendilerine olan güvenlerine bağlıdır. Artık *“her ülkede sosyal gelişim yönünde gösterilen çabalara kadınlar mutlaka dahil olmalılar”* düşüncesi adeta bir slogana dönüşmüştür. Sosyal gelişimin anlamı, kadınların kendi yaşamlarına nüfuz eden kararların kabul edilme-

sinde etkin olmaları ve bu kararları etkileyebilme mekanizmasına sahip olamalarıdır.

Toplumun ekonomik, kültürel ve sosyal gelişiminde kadınlar nasıl bir rol üstlenmişlerdir? Kadınlar her toplumda aktif role sahip olup, işgücü piyasasına da katılmakla üretim faktörü ve aktif güç olarak gözönünde bulunduruluyorlar. Nüfusun azınlığını yada çoğunluğunu oluşturmalarına bakılmaksızın onlar her toplumda mevcuttur. Bu yüzden bir taraftan kadınların sosyo-politik haklarına önem vermek, diğer yandan bu hakların temin edilmesi, kadınların gizli yeteneklerinin ortaya çıkarılması ve bunlardan yararlanılması ortamını hazırlamak ve kadınların sosyal bir grup olarak sosyal gelişimde üzerlerine düşen sorumluluklardan faydalanmaları gerekmektedir (Somel, 2000).

Her ülkenin kalkınma faktörlerinden biri şüphesiz kadınların buradaki konumu, üstlendiği rol ve sosyal açıdan aktif olup olmasıdır. Kadınların topluma katılımları, sosyal refah ve gayri safi milli hasıla ile direkt olarak bağlantılıdır. Bu yüzden de kadınların sahip oldukları potansiyeli politik, toplumsal, ekonomik ve kültürel alanlarda kullanılmaksızın sürekli bir gelişimden bahsedilemez. Tarih boyunca toplumlarda egemen olan adet ve geleneklere dayanarak kadınlar yalnızca 'anne' ve 'eş' rolünü üstlenmiş ve ev dışında herhangi bir sorumluluk üstlenmeleri bu geleneksel çinsiyet rollerinin dışında gelişmiştir. Toplumlarda böyle bir bakış açısı egemen olduğu için kadınlar kolaylıkla ev dışında çalışmamış ve çalışmışlarsa bile bu, sadece belli alanlarla sınırlı kalmıştır (toplumun eleştirmedığı alanlar) (İnan, 1982).

Kadının toplumdaki konumu, ona yüklenen sorumluluklarla bağlantılıdır. Bu şekilde sosyal roller oluşur. Sosyal roller de sosyalleşme sürecinde gelişir.

Toplumda sosyal aktiflik meselesine kadınların yaklaşımı onlara yüklenen rol ve fonksiyonlarla bağlantılı olarak oluşur. Her toplumun kendine özgü değerler sistemi, faaliyet alanları, sosyal tecrü-

besi mevcut ve her bir bireyden bunlara uygun tepkiler göstermesi beklenilir. Ayna insanın cismini yansıttığı gibi idrak da başkalarının davranış ve sosyal tarifini yansıtır. Kadınların sosyal aktifliğe olan yaklaşımları gelir durumu, yaş, tecrübe, iş tecrübesi, eğitim ve sosyal konuma bağlı olarak ortaya çıkar.

Modern çağda sosyal aktiflik siyasi, ekonomik ve kültürel süreçlere insanların katılımı için aracı olarak görülmekle beraber, onların hayatlarını da direkt olarak etkileyebilmektedir. Vatandaşlar bu süreçleri kontrol edebilir, aynı zamanda dolaylı veya cüzi şekilde kontrol edebilirler. Sosyal aktifliğin temel problemini insanların kendilerini birer birey ve vatandaş olarak tanımlayabilmeleri oluşturur (Тюрина, 2010).

Sürekli gelişim hem kadınların, hem de erkeklerin katılımı olmadan mümkün değildir. Katılım, sosyal alan ve gruplarda bireyin bilinçli tepkisinin bir çeşitidir.

Genel olarak çalışma, eğitim alma ihtiyacı her bir birey, nitekim kadın için de bir gerçektir ve bütün insanlar ayrımcılık olmaksızın bu ihtiyaçlarını yaşamın çeşitli alanlarında gerçekleştiriyorlar. Sosyal faaliyetin temel prensibi insanların eşit olduğu düşüncesinin kabul edilmesidir. İnsanlar bir biriyle iletişime geçtiklerinde her zaman aynı derecede sorumluluk taşıyorlar ise, o zaman aktiflik herkes için yararlı olabilir. Aktiflik, insanın şahsiyet gelişiminin psikolojik ve manevi alanını etkileyerek bireyin oluşumunda önemli yer kapsıyor.

Aktif sosyal katılımı elde edebilmek, her bir bireyin eğitim alabilmesi için kaynaklar, imkanlar ve araçlara ulaşabilmeyi gerektirir. Kaynaklara ulaşmalarını ve aktiflik haklarını kullanabilmelerini sağlamadan eğitimsiz kadınların aktifliğini arttırmak mümkün görünmüyor. Tam aksine, kaynaklara ulaşabilmek kadınların aktif olmalarının temel şartıdır diyebiliriz (Madigan, 2008).

Modern toplumlarda kadınlar toplumun ekonomik, kültürel ve sosyal gelişiminde büyük role sahiptirler. Sosyal gelişim yönünde gerçekleşen herhangi bir değişim onların pratik ve potansiyel

enerjilerinin daha iyi göz önünde bulundurulmasını gerektirir. Bu yüzden de temel kriterlerden biri erkek ve kadınların toplumsal çalışmalarında aktif katılımlarıdır. Elbette bu, erkek-kadın eşitliği demek değildir, sadece toplumun kalkınma seviyesine uygun olarak bu toplumda kadınların aktif katılımı demektir. Kadınların artık oluşumunu tamamlamış olan yüksek potansiyellerinin değerlendirilmesi gerekiyor.

Genel olarak, ekonomik, insani, kültürel ve sosyal düzeyde yürütülen herhangi bir gelişim programı ilk önce kadınlardan başlatılmalıdır. Çünkü gelişmekte olan çoğu ülkede kadın potansiyelinden daha yeteri kadar faydalanılmıyor. Bu yüzden de kadınlar için yararlı olabilecek kriterler planlanması önemli husustur. Gerçek şu ki, kadınlar dünya nüfusunun yarısını oluşturuyor. Hali hazırda dikkatlerin kadınlar üzerinde yoğunlaşması çok güçlü bir uluslararası faaliyetin ve alınan önlemlerin sonucudur. Kadınların rol ve potansiyellerini göz önünde bulundurmeyen herhangi bir kalkınma planlaması eninde sonunda hüsrana uğrayacaktır (Mason, 1976).

İkinci Dünya Savaşı'ndan itibaren 1960'ların ortalarına kadar yazılıp çizilen çoğu yazılarda "*kadın*" kelimesinden bir cins olarak bahsedilmiş, erkek ve kadın arasında olan farklılıklar üzerinde durulmuştur. Bu bakış açısına ek olarak kadın kendine has zorluklar ve problemler bağlamında erkekten ayrı bir varlık olarak ele alınıyordu. "*Kadın gelişimi*" başlığı altında olan gelişim programları, kadınlara ayrıcalıklar tanıma ve elde edilmiş bilgilerden yararlanma, hatta erkeklerden ayrı bir "*kadınlar alemi*" geliştirme gibi uç fikirlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

1980'lerde "*Kadın Gelişimi*" yerini "*cinsiyet ve gelişim*"e bırakmıştır. "*Cinsiyet ve gelişim*" programı sadece kadınlara ait meselelerle sınırlı kalmamış, toplumun erkek ve kadından beklentileri, psikolojik ve fizyolojik becerileri temelinde onlara atfedilen sorumluluk ve fonksiyonların da araştırılmasını üstlenmiştir. Bu program aynı zamanda kadınların katılım niteliklerini de analiz etmiş ve bütün

bunların yanında kadın faaliyet alanlarının sınıflandırılmasına da katkıda bulunmuştur (Davis, 1985).

Toplumsal cinsiyet eşitliğine, bütün insanlar için koşulları eşit seviyeye getirmek ve sürekli gelişim yolunda atılmış önemli bir adım olarak bakılabilir.

Kadınlar erkeklere nazaran bir sıra ek özelliklere sahiptirler. Onların erkeklere oranla üstlendikleri rol sistemi hem geniş hem de hayati önem taşımaktadır. Kadınların aile bütünlüğünün korunmasındaki rolleri de inkar edilemez. Fakat kadınların aktifliği tartışıldığı zaman daha çok onların ekonomik aktifliği ve ev dışında çalışma konuları üzerinde durulmaktadır. Elbette böylesine bir husus gelişimintemeline ekonomik artım konusunun dominant oluşundan ileri gelmektedir. Kadınların piyasadaki aktifliğinin nasıl olması gerektiğini gösteren diğer bir emsal de iş arayan kadınların işsizlik emsalidir. Sosyal gelişim bakımından kadınların gerçekleştirdiği rol öngörülen çalışma durumunun gerçekleştirilmesinden daha üstündür (Перемены участи, 2019).

Eğitim faktörünün etkisi oldukça büyük; kadının eğitim görmesi, hem nitelik hem de nicelik bakımından dikkat edilmesi gereken bir durum. İyi bir eğitim sosyal alanlarda kadınların aktif olmalarını olumsuz etkileyen birçok faktörü devre dışı bırakabilir. Kadınların ve genç kızların eğitim almaları onların gelir düzeylerinin artmasını sağlamakla birlikte, geniş ölçüde sosyal etkileşimi de beraberinde getirecektir.

Toplumun çeşitli alanlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin temel nedenlerinden biri de kadın ve erkek arasındaki eğitim eşitsizliği konusudur. Yeryüzünde kadın ve erkek nüfusu neredeyse aynı; fakat iş alanları ve çalışma koşullarındaki mevcut eşitsizlikler toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirmektedir. Günümüzde dünya üniversitelerinin akademik kadrolarına ve kadın öğrencilerin sayısına bakacak olursak, önemli bir artış olduğunu görebiliriz. Fakat bu-

nunla birlikte bir kadının iş hayatında, birçok kısıtlama ve ayrımcılık ile karşı karşıya olduğu da bir gerçektir (Tyack and Hansot, 1990).

Kitabın bundan sonraki bölümlerinde, ABD ve Avrupa'yla birlikte Türkiye'de kadın eğitime tarihsel bakış, modern dönemde bu alanda öne çıkan önemli hususlara değinilmiştir.

SOSYAL ALAN OLARAK EĞİTİM

Modern dönemde eğitim meselesi yeteri kadar kapsamlı araştırılıp öğrenilmiştir. Günümüzde eğitim geleneksel olarak sosyal bilimlere ilişkin birçok problem ve alan, disiplinlerarası fenomen olarak beyan edilmektedir. Eğitimle ilgili bilimsel bilgilerin edinilmesi ve sınıflandırılması tarihinde, bilimsel bilginin öğrenilmesi ve genelleştirilmesinin zirveye ulaştığı belirli aşamaların olduğunu biliyoruz. Bununla birlikte bu sürecin topluma olan etkisinin tek taraflı olmadığını da itiraf etmemiz gerekiyor. Bu yüzden de odaklanılan hedef modern dönemde eğitimin bir sosyal enstitü olarak öğrenilmesi, kadınların konumu, modern toplumda özellikle bu mekanizmanın etkisinin araştırılmasıdır. Eğitimin gelişiminin ne kadar çok yönlü olduğuna bakarsak, bu işin de ne kadar karmaşık olduğunu anlamamız zor değildir.

Bu problem özellikle Türkiye için güncel bir problemdir. Çünkü burada geleneksellik, etnik kültürün kendine özgürlüğü oldukça güçlüdür. Türkiye geliştirmekte olan diğer ülkelerle beraber, Avrupa aydınlanmasının, kapitalizmin sanayi ve post-sanayi aşamalarının etkisine daha çok maruz kalmıştır; eğitimde-aynı zamanda kadın eğitiminde-öne çıkan süreçler birer araştırma nesnesine dönüşmüştür (Unat, 1964).

Bilim insanları bu işi yaparken dünya bilim topluluğu ile işbirliği halinde hareket etmekte ve kendi araştırmalarında ister Avrupa, isterse dünyanın diğer bölgelerinde zamanla gelişmiş bilimsel araştırma merkezlerinin çeşitli metot ve yöntemlerini deneyimlemektedirler.

Bütünlükte toplumun kalkınması kaliteli eğitimle direkt olarak bağlantılıdır. Eğitim toplumun temel taşıdır. Eğitimle bağlı son yıllarda düzenlenmiş uluslararası konferanslarda 21. yüzyılın eğitim metotları sunulmaktadır. Bütün dünyadaki bu gelişme